

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ВІЙСЬКОВИХ СЛОВНИКІВ

SOME FEATURES OF ENGLISH MILITARY DICTIONARIES

Циганок О.М.,

*orcid.org/0000-0002-4688-1953**доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та перекладу
Державного торговельно-економічного університету*

Галаган В.Я.,

*orcid.org/0000-0001-9765-0680**старший викладач кафедри іноземних мов та перекладу
Державного торговельно-економічного університету*

Винничук С.Я.,

*orcid.org/0000-0002-5084-2877**асистент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті досліджуються деякі шляхи розвитку та прикметні риси англomовної військової лексикографії. Бурхливий розвиток відповідної лексики, спричинений сучасною геополітичною ситуацією, призвів до нових тенденцій у словникарстві. Хоч тема, без сумніву, актуальна і має міжнародне значення, наскільки нам відомо, цей матеріал ще не ставав об'єктом вивчення. У статті зібрана інформація про англomовні військові словники, які знаходяться у вільному доступі, запропонована їхня класифікація, проаналізовано прикметні риси і призначення. До уваги бралися також відповідні українські видання останніх років.

Встановлено, що основний тип лексиконів – термінологічний словник енциклопедичного характеру, глосарій відповідних термінів. Визначено такі основні типи військових словників: загальні, спеціалізовані, історичні, двомовні, популярні міні-словники тощо. Проаналізовано принципи відбору лексем та джерела термінів (найновіші та найбільш авторитетні документи, офіційні та неофіційні видання). Зазначено складнощі, з якими зіткнулися укладачі військових словників. Одна з основних проблем – розбіжність джерел у тлумаченні того чи іншого терміну. Звернено увагу на адресатів словників. Серед них насамперед – професійні військові, академічна спільнота, усі, хто цікавиться військовою справою. Наведено приклад однієї повної словникової статті із кожного словника. Авторки публікації дійшли висновку, що розвиток військової лексикографії відбувається у двох основних напрямках: оновлення існуючих словників, які себе добре зарекомендували, та створення лексиконів нового типу. Щодо історичних словників, то, на нашу думку, увага до їхнього укладання зменшується. Причиною цього вважаємо менше практичне значення.

Ключові слова: англійська лексикографія, військовий словник, термінологія, скорочення, акроніми.

The article examines some ways of development and distinctive features of English-language military lexicography. The rapid development of military and associated terms, caused by the current geopolitical situation, has led to new trends in lexicography. Although the topic is undoubtedly relevant and of international importance, as far as we know, this material has not yet become an object of study. The article collects information about freely available English military dictionaries, proposes their classification, analyzes main features and purposes of compilation. Relevant Ukrainian editions of recent years were also taken into account.

It was established that the main type of such lexicons is a dictionary of an encyclopedic character, a glossary. The following main kinds of military dictionaries are defined: general, specialized, historical, bilingual, popular, etc. The principles of selection and sources of terms (the latest and most authoritative documents, official and unofficial editions) are analyzed. The problems encountered by the compilers of military dictionaries are indicated. One of the main challenges is the discrepancy of sources. Attention is drawn to the addressees of dictionaries (the armed forces personnel, the academic community, and everyone who is interested in military affairs). Examples for each military dictionary are provided. The development of military lexicography takes place in two main directions: updating existing dictionaries, and creating new ones. As for historical military lexicons, in our opinion, attention to their compilation is decreasing. English-language military dictionaries are compiled with the participation of the armed forces and public organizations.

Key words: English lexicography, military dictionary, terms, abbreviations, acronyms.

Постановка проблеми. Військова лексика здавна перебуває в центрі уваги філологів. В останні роки дослідницький інтерес до неї неспинно зростає, враховуючи російсько-українську війну та геополітичну ситуацію в світі загалом. Оскільки англomовна військова лексика

активно розвивається, лексикографія реагує, хоч і з деяким запізненням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри безсумнівну актуальність і те, що багато матеріалів знаходяться у вільному доступі, складається враження, що військова лексикографія

не потрапляла раніше в поле зору дослідників. Вихід у світ англо-українського військового словника (2023) [1; 2; 9] привернув нашу увагу до цієї проблематики.

Постановка завдання. Метою дослідження є проаналізувати деякі прикметні риси доступних для вивчення англомовних військових лексиконів, визначити їхні основні типи. Вважаємо, що варто звернути увагу на проблеми, з якими стикаються упорядники, та завдання, які вирішують лексикографи. Вважаємо, що усе це дозволить визначити певні тенденції у розвитку військового словникарства.

Виклад основного матеріалу. Лексикографія традиційно займається поясненням незрозумілих слів і має тривалу історію розвитку. Тільки на одному спеціалізованому сайті міститься сім військових лексиконів (“*DOD Military Terms*”; “*DOD Joint Acronyms & Abbreviations*”; “*European Defence Agency Acronyms*”; “*International Relations & Security Acronyms*”; “*NATO Acronyms*”; “*Military Abbreviations: Rabintex Ballistic Dictionary*”). Зазначений сайт має допоміжні рубрики “*Term of the day*” та “*Popular terms*” [15].

«Словник військових термінів Міністерства оборони» (“*DOD Military Terms Dictionary*”) (2001, змінена версія 2007) [8] вважають найбільш вичерпним довідником у цій сфері. Лексикон містить також певні технічні та інші пов’язані терміни. Усі вони затверджені Міністерством оборони США для загального користування, зокрема для спільної діяльності *United States Army* та союзників. Приклад словникової статті з “*DOD Military Terms Dictionary*”: *general cargo. Cargo that is susceptible for loading in general, non-specialized stowage areas or standard shipping containers; e.g., boxes, barrels, bales, crates, packages, bundles, and pallets. Source: U.S. Department of Defense, Joint Doctrine Division. (About) See also: image motion compensation, walking patient, radar advisory, magnetic bearing, join up* [8]. Як бачимо, у цьому словнику зазначено пов’язані словникові статті.

Згаданий вище “*DOD Military Terms Dictionary*” [8] еволюціонував у “*DOD Dictionary of Military and Associated Terms, November 2021*” [6]. Приклад словникової статті: *aircraft control unit (NATO) A unit with facilities and personnel, including controllers, for conducting aircraft control and which exercises tactical control of aircraft or a unit(s)* [6]. Особливостями цього словника з-поміж інших є відповідна помітка, якщо термін вживає НАТО, а також настільки значне введення

пов’язаної із військовою справою загальної лексики (*Associated Terms*), що це знайшло відображення у назві.

Словник акронімів та аббревіатур Міністерства оборони США (“*DOD Joint Acronyms & Abbreviations Dictionary*”) [7] містить понад 6000 статей. Упорядники зазначають, що це не повний список акронімів і аббревіатур Міністерства оборони, а скоріше посібник щодо їхнього поточного використання. Приклади словникових статей: *kt kiloton(s); knot (nautical miles per hour) Source: U.S. Department of Defense, Joint Doctrine Division. (About)* [7]. Таким чином, у словник введено і деякі важливі скорочення з області загальної лексики.

Словник військових скорочень (“*Military Abbreviations Dictionary*”) надає доступ до понад 1000 військових скорочень і аббревіатур, які використовуються в НАТО. Приклад словникової статті: *operations to restore order. Operations intended to halt violence and support, reinstate, or establish civil authorities. They are designed to return an unstable and lawless environment to the point where indigenous police forces can effectively enforce the law and restore civil authority. See also operation; peace operations. (JP 3-07.3) Source: U.S. Department of Defense, Joint Doctrine Division. (About)* [14].

Словник акронімів Європейського оборонного агентства (“*European Defence Agency Acronyms Dictionary*”) (2007) містить актуальні скорочення, пов’язані з оборонною політикою Європи. Приклад словникової статті: *GDT European Defence Agency Acronyms. Ground Data Terminal. See also: CAOC, FIEMS, HMR, HC, AAW* [10].

Словник скорочень у сфері міжнародних відносин і безпеки (“*International Relations & Security Acronyms Dictionary*”) приділяє значну увагу військовій справі, адже сфера міжнародних відносин включає в себе зовнішні справи та глобальні проблеми на міжнародному рівні. Одним із найвідоміших джерел цього словника є «Довідник НАТО» (Додаток 7 – Загальновживані скорочення). Приклад словникової статті: *VARSIY International Relations & Security Acronyms World War II First Allied Airborne Army operation for crossing of Rhine River in vicinity of Wesel, Germany, in 1945 in support of Operation PLUNDER* [13].

Військовий словник (“*Military Lexicon*”) [17] містить скорочення, символи, акроніми, функціональні позначення, буквособолучення, кодові назви, ініціалізми, псевдоніми, мнемонічні засоби, назви проєктів, алфавітні скорочення та загальний сленг. Словник складається з основної

частини (“*Military Definitions; Military Acronyms, Initialisms, and Abbreviations*”) та детальної інформації про саме видання. Упорядники зазначають, що цей лексикон не є офіційним. Інформація отримана з різних офіційних і неофіційних урядових джерел США, публікацій та від експертів. Багато з цих джерел, навіть офіційні, неодностайні щодо правильного визначення або розширення аббревіатури. Тому багато словникових статей містять кілька розширень акронімів та/або різні визначення [17]. В укладачів словника склалося враження, що військова термінологія у двадцять першому столітті стає дедалі більше акронімічною, а самі аббревіатури згортаються у скорочення другого та третього поколінь. Таким чином, «радіолокаційна станція», що розшифровується як *radio-assisted-detection and-ranging*, стала невід’ємною частиною *FLIR*, що означає «передній інфрачервоний радар». Деякі старі терміни включені в словник їхнього історичного значення. Вживання великої літери не задокументовано в жодному доступному армійському нормативному акті, і всупереч правилам англійської мови, багато визначників аббревіатур вирішують виражати результуюче розширення всіма великими літерами. Укладачі словника розмістили всі розширення акронімів, крім власних імен або назв, у нижньому регістрі. “*Military Lexicon*” відсилає до інших джерел військових визначень, якщо у ньому немає потрібного терміна [17]. При створенні словника використовувалися найновіші та найавторитетніші джерела, які вдалося знайти укладачам. Подана вся інформація, крім легковажної, непристойної чи принизливої. Якщо різні посилання визначають термін або аббревіатуру по-різному, укладачі словника показують усі варіанти, але не вирішують дихотомії. Включено також суперечливі версії та, коли це було можливо, вказано їхнє джерело. Якщо існує більше ніж одне визначення, визначення нумеруються. Цифри зазвичай відображають хронологічний порядок, у якому були введені визначення, а не вказують на порядок переваг чи точності. Приклад словникової статті: *x axis*. [JP 1-02] (DoD) *A horizontal axis in a system of rectangular coordinates; that line on which distances to the right or left (east or west) of the reference line are marked, especially on a map, chart, or graph* [17].

«Глосарій військових термінів і сленгу часів війни у В’єтнамі» (“*Glossary of Military Terms & Slang from the Vietnam War A-C (virginia.edu)*”) опублікував *Sixties Project* ще 1996 р. [12]. Проект *Sixties* виконувався за підтримки *Viet Nam Generation Inc.* та Інституту передових гуманітар-

них технологій Університету Вірджинії. Учені-гумантарії взяли за мету зробити доступними первинні та вторинні джерела для дослідників, студентів, викладачів, письменників і бібліотекарів, які цікавляться 1960-ми роками. Приклади словникових статей із цього глосарія: *angel track – an armored personnel carrier used as an aid station; AO – area of operations* [12].

Словник військової архітектури (“*A Dictionary of Military Architecture*”) [21] містить багато термінів, пов’язаних з фортифікаціями від залізного віку до XVIII ст. Особливістю цього словника є те, що упорядник прагнув показати, як упродовж століть змінювалося значення терміна. Метою цього видання є надання корисної довідкової інформації для вивчення або обговорення розвитку та історичного значення військової архітектури, тому включено всі слова та значення, що стосуються цієї теми. Приклад словникової статті: *Merlon*: (1) *The portion of a battlement parapet that rises up from a wall (eg. the solid part of a parapet between the crenels).* (2) *The part of a parapet between two embrasures. See battlement, crenel, embrasure, guelph merlon, half merlon, irish battlement, parapet, stepped merlon, venetian battlement. (I. merlone, battlement)* [21]. Для наочності словникова стаття супроводжується малюнком, що також є прикметною рисою цього словника.

Натрапляємо також на двомовні військові словники, наприклад, популярний (неофіційний) німецько-англійський «Словник німецьких військових термінів» (“*Glossary of German military terms*”) [11]. Тут подається переклад і, за потреби, тлумачення слів, термінів, понять і гасел, які використовували або використовують німецькі військові. Фіксуються також звання та переклади прізвиськ транспортних засобів, а також включено деякі загальні терміни з німецької мови, які використовують військові. Певні терміни походять із загального німецького культурного середовища, інші даються, щоб показати зміни, які відбулися до або після нацистської ери. У словнику також містяться деякі власні назви, зокрема заводи, які були основними виробниками військової техніки, особливо танків. Приклад словникової статті: *Abteilung (Abt.) – a battalion-sized unit of armor, artillery or cavalry; in other contexts a detachment or section (Abteilungsarzt – battalion physician; Abteilungschef – battalion commander in artillery and cavalry formations; Abteilungsführer – substitute battalion commander in artillery and cavalry formations; Abteilungsveterinär – battalion veterinarian)* [11]. Як бачимо з прикладу, словникова стаття містить складні терміни,

один із компонентів яких – основний військовий термін. Додається також перелік німецьких військових звань та їхні приблизні американські еквіваленти (*List of German military ranks. Approximate ranks relative to US ranks*). Приклад: *Reichsmarschall* – «*Marshal of the Empire*», *the highest rank in the German armed forces during World War II (specifically created for Hermann Göring to distinguish him from the other field marshals)*. Equivalent to *General of the Armies of the United States*. Інший додаток до цього словника-госарія – перелік військових операцій (*List of military operations*), наприклад: *Adlerangriffe (Eagle Attack) series of raids against Royal Air Force (RAF)* [11].

Деякі популярні міні-словники військової термінології створено у навчальних цілях (приклад – *Military Vocabulary Word List – Enchanted Learning*) [18; 20]. Поняття з військової сфери наводяться на популярних сайтах, розрахованих насамперед на дитячу аудиторію, поряд із списками слів до інших тем, які цікавлять учнів і тому є ілюстративним матеріалом при навчанні [18; 20].

Англомовна військова лексикографія утверджувалася в Україні поетапно і разом з тим стрімко. «Словник військових термінів та скорочень (аббревіатур)» (2020) підготовлено, як зазначено у передмові, «з метою поступового впровадження в діяльність Збройних Сил України військової термінології держав – членів НАТО» [4, с. 7]. Серед посилань на джерела – глосарій термінів та визначень НАТО (“*NATO glossary of terms and definitions*”) та глосарій аббревіатур, що використовуються в документах та публікаціях НАТО (“*NATO glossary of abbreviations used in NATO documents and publications*”) [4, с. 8]. До частини основних термінів та визначень наводяться англійські відповідники, наприклад: аналіз проведених дій (англ. – *after action review*), бойова підготовка (англ. – *operational training*) etc. [4, с. 9]. Словник містить також розділ «Переклад термінів та визначень доктрини Збройних сил Сполучених Штатів Америки (JP1)». Приклад словникової статті: «Багатонаціональні сили (англ. *Administrative control (ADCON)* – сили, що складаються з військових контингентів країн, які сформулювали альянс або коаліцію з певною метою» [2, с. 33]. Подається також глосарій (приклад словникової статті: «Сили спеціальних операцій *Special operations forces*» [4, с. 47]).

2023 р. у Австрії силами Укрор упорядковано «Англо-український військовий словник», який містить 46403 гасла [1; 2; 9]. Це великий волонтерський проєкт, розрахований насампе-

ред на перекладачів та студентів. Те, що словник призначений і для перекладачів, – нове в англомовній лексикографії і зумовлено унікальністю історичного моменту, який зараз переживає Україна та світ. Як зазначено в анотації, «словник включає миротворчу та військову лексику з організації, озброєння, технічного оснащення, комплектування та проходження служби, бойової діяльності, управління та матеріально-технічного забезпечення збройних сил та миротворчих контингентів» [1]. Словник існує у двох версіях: безкоштовній електронній [9] та у друкованій [2]. Приклад словникової статті: *Harpoon (missile)* ‘Гарпун’ (протикорабельна керована ракета з активною радіолокаційною системою самонаведення та наднизькою траєкторією польоту) [9]. У друкованому виданні міститься додатково ілюстрація та технічні характеристики: *Harpoon (missile)* Гарпун (США), довжина 3,8–4,5 м, вага 500–600 кг, дальність 100–300 км, швидкість польоту 855 км/год [2, с. 10]. Очевидно, не випадково у бібліографічному описі словника зазначено, що це перше видання – передбачається постійне оновлення матеріалів [2].

Марія Комова здійснила видову і типологічну класифікацію українських термінологічних словників, опублікованих в Україні у 1948–2002 рр. [3, с. 145]. Дослідниця справедливо вказала на динамічність термінологічної лексикографії. «Англо-український військовий словник» (2023) – наочне підтвердження тези дослідниці. Він уже не зовсім вписується у класифікацію Марії Комової [3, с. 145]: за способом документування – і друкований, і електронний, за способом опису лексичного значення слова – перекладний з елементами тлумачного чи довідкового тощо. Це немовби комбінований тип словника: перекладний (двомовний) і тлумачний (енциклопедичний), бо подається не лише український переклад англомовної військової лексики, а й подекуди містить визначення та ширші пояснення.

Таким чином, серед військових словників найчастіше натрапляємо на глосарії, в яких подаються терміни з їхніми тлумаченнями. Такі лексикони близькі до галузевих, або спеціальних енциклопедичних словників (на противагу до загальних, або універсальних). Їх можна умовно поділити на дві підгрупи: загальновійськові (приклад – “*Military Lexicon*”) і вузькофахові, які, в свою чергу, діляться на словники якоїсь області військової термінології (приклади – “*International Relations & Security Acronyms Dictionary*”, словники та енциклопедії зброї), певних відомств (приклад – “*DOD Joint Acronyms & Abbreviations*”

Dictionary”), родів військ (приклад – “*Infantry Weapons Glossary*”), певної країни (приклад – “*Glossary of German military terms*”), епохи (приклад – “*A Dictionary of Military Architecture. Fortification and Fieldworks from the Iron Age to the Eighteenth Century*”), навчальні міні-словники (приклад – “*Weapons Vocabulary Word List – Enchanted Learning*”) тощо. В Україні на злобу дня видаються військові лексикони як спеціальні термінологічні словники, які виконують функції і тлумачних, і двомовних.

Висновки. Англомовні військові словники різноманітні: офіційні і неофіційні, різні за обсягом матеріалу, призначенням, функціями та особливостями. Лексикони, які задовольняють практичні потреби, постійно оновлюються. Межі між видами словників – плінні. Все більш популярними стають онлайн-видання. Якщо традиційна лексикографія розвивається переважно в академічних колах, то англомовні військові словники укладаються за участі збройних сил та громадських організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Англо-український військовий словник. URL: <https://rik.com.ua/shop>
2. /tproduct/392745902-984421734831-anglo-ukranskii-viskovii-slovník-elektro?fbclid=IwAR3tyDswBK0T_I-CF9I0xFIRSzU5cmh4Nfa0Q5jpHGx5rAi-U3ukm48nSFg (дата звернення: 05.02.2024).
3. Перший волонтерський Англо-український військовий словник / Упорядник Олеся Кришевич. 1 видання. Ужгород: Рік-У, 2023. 544 с.
4. Ковова М. Класифікація термінологічних словників. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 620. С. 144–147.
5. Словник військових термінів та скорочень (аббревіатур). Воєнно-наукове управління Генерального штабу Збройних Сил України, 2020. 52 с.
6. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України (до курсу «Українська мова за професійним спрямуванням»). К.: НАВС України, 2016. 156 с.
7. DOD Dictionary of Military and Associated Terms, November 2021. URL: <https://irp.fas.org/doddir/dod/dictionary.pdf> (дата звернення: 05.02.2024).
8. DOD Joint Acronyms & Abbreviations Dictionary. URL: <https://web.archive.org/web/20130604232254/http://www.military-dictionary.org/DOD-Joint-Acronyms-and-Abbreviations/kt> (дата звернення: 05.02.2024).
9. DOD Military Terms Dictionary. URL: <https://web.archive.org/web/20130517015245/http://www.military-dictionary.org/DOD-Military-Terms/> (дата звернення: 05.02.2024).
10. English-Ukrainian military dictionary. Англо-український військовий словник. 46403 гасла. Упорядник Укроб Austria 2023. URL: <https://english-military-dictionary.org.ua/> (дата звернення: 05.02.2024).
11. European Defence Agency Acronyms Dictionary. URL: <https://web.archive.org/web/20130501152159/http://www.military-dictionary.org/European-Defence-Agency-Acronyms/> (дата звернення: 05.02.2024).
12. Glossary of German military terms URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Glossary_of_German_military_terms (дата звернення: 05.02.2024).
13. Glossary of Military Terms & Slang from the Vietnam War A-C. URL: http://www2.iath.virginia.edu/sixties/HTML_docs/Resources/Glossary/Sixties_Term_Gloss_A_C.html#Letter%20'A' (дата звернення: 05.02.2024).
14. International Relations & Security Acronyms Dictionary. URL: <https://web.archive.org/web/20130501145939/http://www.military-dictionary.org/International-Relations-and-Security-Acronyms/> (дата звернення: 05.02.2024).
15. Military Abbreviations Dictionary. URL: <https://web.archive.org/web/20130501150603/http://www.military-dictionary.org/Military-Abbreviations/> (дата звернення: 05.02.2024).
16. Military Dictionary. URL: <https://web.archive.org/web/20130501141050/http://www.military-dictionary.org/>
17. Military Definitions. URL: <https://web.archive.org/web/20120825224918/http://www.fas.org/news/reference/lexicon/mildef.htm> (дата звернення: 05.02.2024).
18. Military Lexicon. URL: <https://web.archive.org/web/20121010173344/http://www.fas.org/news/reference/lexicon/index.html> (дата звернення: 05.02.2024).
19. Military Vocabulary Word List – Enchanted Learning. URL: <https://www.enchantedlearning.com/wordlist/military.shtml> (дата звернення: 05.02.2024).
20. Steindler R. A. *The Firearms Dictionary*. Harrisburg, Penn.: Stackpole Books, 1970.
21. Weapons Vocabulary Word List – Enchanted Learning. URL: <https://www.enchantedlearning.com/wordlist/weapons.shtml> (дата звернення: 05.02.2024).
22. Wyley S. F. *A Dictionary of Military Architecture: Fortification and Fieldworks from the Iron Age to the Eighteenth Century*. URL: <https://www.angelfire.com/wy/svenskildbiter/madict.html> (дата звернення: 05.02.2024).